

Har Indien lyckats?

I globaliseringsdebatten behandlas ofta Indien som ett framtida Kina med liknande explosiv ekonomisk utveckling. Det finns dock skäl att lyfta fram det säregna och unika i den ökande tillväxt som Indien uppvisat på senare år. Här presenteras det reformarbete som skett och som återstår för att garantera en fortsatt hög tillväxt. Ett starkt inslag av spårbundenhet påvisas där reformer främst gynnat de geografiska regioner och ekonomiska sektorer som sedan tidigare hade relativt sett bra institutionella förutsättningar. Mot bakgrund av detta diskuteras kritiskt den högteknologiska sektorns möjligheter att dra Indiens fortsatta utveckling.

I media diskuteras ofta ekonomisk utveckling i Indien och Kina parallellt. Inträdet av dessa befolkningsjättar på världsmarknaden behandlas som kvintessensen av globaliseringen. Emellertid stannar diskussionen kring Indien ofta vid ett inledande omnämnande. Svenska media har huvudsakligen intresserat sig för utvecklingen i Kina och konsekvenserna av denna.¹ Rubriken till den här uppsatsen anknuter till den senast publicerade artikeln om Indien i *Ekonomisk Debatt* – ”Kan Indien lyckas?” (Braconier och Torstensson 1990). Fokus var då en annalkande makroekonomisk kris och politiska svårigheter att genomföra nödvändiga reformer. Sedan dess har mycket hänt, särskilt brukar de reformer som genomfördes 1991 omnämnas som en vattendelare i Indiens ekonomiska historia.²

Bilden av Indien i media är i hög grad den av ett IT-mirakel. Ofta visas det rika Indien och den växande medelklassen i de stora städerna. Att verkligheten är långt mer komplex är uppenbart från en så enkelt observation som att 60 procent av befolkningen fortfarande är sysselsatt inom jordbruket och att landet har en (köpkraftsparitetsjusterad) BNP per capita motsvarande en tiondel av Sveriges.

Vi vill i den här artikeln redogöra för det säregna i Indiens utvecklingsbana samt nyansera vanliga slutsatser som i vår mening är förhastade. Som utgångspunkt tar vi den jämförelse mellan Indien och Kina som ofta görs. Indiens utveckling i BNP per capita i förhållande till Kinas visas i figur 1. Det ligger nära till hands att dra slutsatsen att Indien ligger ca tio år bakom Kina, men på samma tillväxtbana. En sådan tolkning stämmer väl överens

¹ Vid en sökning i mediearkivet.se hittades ca 200 000 artiklar innehållandes sökordet ”Kina”, att jämföra med ca 50 000 artiklar med sökordet ”Indien”. Mediearkivet.se innehåller artiklar från ett brett urval av större svenska dagstidningar.

² Detta är inte minst tydligt om man läser indiska populärvetenskapliga skildringar av samhällsutvecklingen efter 1991, t ex Das (2001).

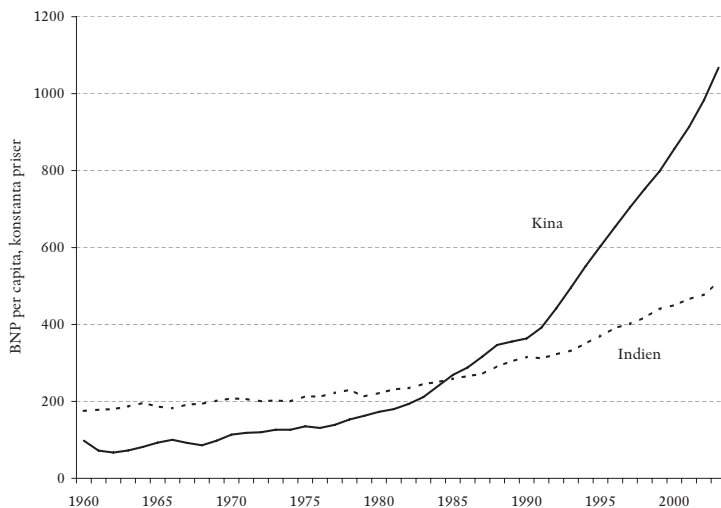
ROBIN DOUHAN OCH ANDERS NORDBERG

Robin Douhan är anställd på Institutet för Näringslivsforskning och doktorand vid Uppsala universitet. Hans forskning är inriktad på entreprenörskap och småföretagande.
robin.douhan@ifn.se

Anders Nordberg är doktorand vid Uppsala universitet. Hans forskning är inriktad på internationell makroekonomi.
anders.nordberg@nek.uu.se

Vi vill tacka Magnus Henrekson och Fredrik Sjöholm för värdefulla kommentarer.

Figur 1
Jämförelse Indien-
Kina, BNP per capita,
1960–2005

Ann: Priser i 2000 års US-dollar.

Källa: Världsbanken, *World Development Indicators*.

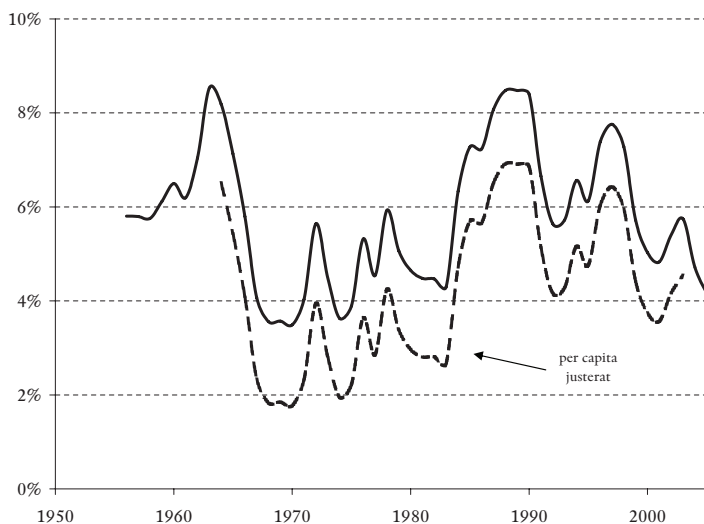
med att Kina, under Deng Xiaoping, inledde marknadsinriktade reformer 1978, medan Indien genomförde sina reformer 1991. Svaret på den fråga som ställs i titeln till vår artikel skulle i så fall vara: Ja – Indien har lyckats växla in på en högre tillväxtbana.

Det finns stora problem med en sådan tolkning och den döljer många viktiga aspekter på Indiens utveckling. Som vi kommer att se kan man ställa sig frågan om Indiens nuvarande tillväxttakt är långsiktigt hållbar. Det bör sägas att vårt fokus är på utvecklingen i Indien och alltså inte på implikationer för Sverige och övriga västvärlden. Vidare tillåter utrymmet inte en utförlig redogörelse för samtliga faktorer som inverkar på frågeställningen. Vi har valt att koncentrera oss på en strukturell obalans i Indiens tillväxt, andra problem som diskuterats i forskningen berör vi endast ytligt.

I nästa avsnitt presenteras en sammanfattning av Indiens samtida historia och de reformer som genomförts. Avsnitt 2 redogör för Indiens ekonomiska utveckling, med fokus på strukturell utveckling och en kraftig övervikt mot tjänste- framför tillverkningssektorn. I avsnitt 3 följer en diskussion kring orsakerna till Indiens framgångar inom tjänstesektorn. Vi analyserar därefter potentiella problem och möjligheter kring Indiens fortsatta utveckling. En sammanfattande diskussion avslutar.

1. Indien efter Licensing Raj

Den heldragna linjen i figur 2 visar genomsnittlig tillväxttakt i industriell produktion för fem intilliggande år, den streckade linjen är motsvarande per capita-värden. Figur 2 kan användas för att sammanfatta huvuddragen i Indiens industriella utveckling efter självständigheten 1947, en historia

Figur 2
Tillväxttakt i indisk
tillverkningsindustri
1958–2005

Källa: Författarnas sammanställning av data från *Economic Survey*, årgångar 1958–2005 (tillgängliga på www.indiabudget.nic.in).

som ofta återberättas i tre sekvenser. Under Jawaharlal Nehrus styre skedde under tiden efter självständigheten en kraftansamling för att industrialisera Indien. Den strategi som tillämpades, och som hade vissa initiala framgångar, hade uttalat socialistiska och planekonomiska drag. Industrilicensiering, importsubstitution, höga tullmurar samt en hög grad av statligt ägande var centrala inslag.

En kvasisocialistisk ekonomisk politik medförde en allt högre grad av byråkratisering och ett för näringslivet svårgenomträngligt nät av regleringar och licensieringar (kallad Licensing Raj). Enligt 1951 års *Industrial Act* krävdes licensiering bl a för att starta ny tillverkning, expandera existerande tillverkning, starta tillverkning av ny produktserie och för att omlokalisera verksamhet.

En konsekvens av denna statliga inblandning på marknaden var en hög grad av politisk och byråkratisk korruption, en annan ekonomisk stagnation. Tillväxten i Indiens industrisektor, liksom den generella tillväxten, stagnerade fram till årtiondet före de berömda reformerna 1991. Från ca 1980 fram till början av 2000-talet visade industriproduktionen ökande tillväxttal. Att tillväxten återigen tycks stagnera under åren efter millennieskiftet är något vi kommer att diskutera i avsnitt 4.

En viktig fråga är varför den industriella tillväxten inleddes redan tio år före 1991 års reformer. Frågan har analyserats av bl a Rodrik och Subramanian (2004), som menar att det handlar om en skillnad mellan vad de kallar näringslivs- och marknadsorienterade reformer. Med det senare avser de sådant som avskaffandet av inträdes- och konkurrenshinder och avreglering av statliga monopolmarknader. Vad som skedde under 1980-talet var dock en liberalisering av import, särskilt av insatsvaror, stärkta incitament

Tabell 1
Handelshinder före
och efter 1991 års
avregleringar

	År 1987/88	År 1994/95
Andel produkter med importrestriktioner	87 %	45 %
Antal produkter med exportrestriktioner	439	210
Genomsnittliga procentuell tullsats	95	45
Standardavvikelse tullsats (i procent) mellan varor	46	22

Källa: Topalova (2004).

till export, bredare indelning av industrier för licensiering samt mindre kontroll över handel med intermediära varor (Kochhar m fl 2006). Dessa begränsade reformer kan benämnas som näringslivsorienterade eftersom de främst gynnade existerande företag. Tillsammans med en attitydförändring från Indira Gandhi och andra ledande politiker främjade de i första hand etablerad tillverkningsindustri.³ Kapacitet som tidigare inte utnyttjats fullt ut togs nu i bruk med en kraftig ökning i produktivitet fram till 1991 som följd.

Det som brukar kallas 1991 års reformer föregicks av en makroekonomisk kris som tvingade fram ett omfattande reformpaket med finansiellt understöd av bl a IMF. Ett inslag i reformerna var slopandet av kvantitativa restriktioner på import och export samt radikalt sänkta tullmurar. Storleken av denna del av reformerna framgår av tabell 1. Det framgår tydligt att även om tullmurarna kraftigt sänktes så låg de (och ligger fortfarande) kvar på en hög nivå.

Reformerna omfattade även möjligheterna till utländska direktinvesteringar, slopande av stora delar av licensieringsapparaten och avregleringar av finansmarknaderna.⁴ En viktig form av reglering som inte omfattades var undantag för småföretag. Dessa innebar att ca 800 varor var reserverade för produktion i små produktionsanläggningar. En ”liten” anläggning avsåg 2002 en produktion med samlade investeringar under 10 miljoner rupier (ca 1,5 miljoner kr).⁵ Samma företag kunde äga flera produktionsanläggningar, men expansionen av var och en av dessa var begränsad (Bhardwaj 2002). Det är inte svårt att se att detta var, och fortfarande är, en källa till ineffektivitet (Katrak 1999). I och med att importrestriktionerna för

³ En annan orsak till tillväxten är troligtvis en ökande sparkvot för hushållen från ca 10 procent på 1970-talet till ca 25 i dag. En förklaring till det ökande sparandet som förts fram är paradoxalt nog Indira Gandhis nationalisering av bankerna. Detta ingripande, som var ett uttryck för en långt driven socialisering, gjorde samtidigt att bankerna tvingades öppna kontor även i de minst utvecklade områdena, vilket möjliggjorde sparande för bredare lager av befolkningen (Basu och Maertens 2007).

⁴ Andra områden som återhållsamhet med statliga utgifter och privatisering av statlig verksamhet (ca 35 procent av det industriella förädlingsvärdet i Indien kommer från statligt ägda företag), fanns på ritbordet men genomfördes endast i liten utsträckning. För en bra översikt se Ahluwalia (2002).

⁵ Syftet med dessa beskrivs bäst av följande citat från Mahatma Gandhi ”The poor of the world cannot be helped by massproduction but only by production by the masses”, hämtat från Bhardwaj (2002) (s 341).

de reglerade varorna har lyfts så har de småskaliga producenternas ställning ytterligare försvagats. Åtgärder för att avskaffa dessa restriktioner har vidtagits först på senare år, men för många varor finns de fortfarande kvar (Kochhar m fl 2006).

Synen på 1991 års reformer bör mot bakgrund av detta nyanseras. För det första vidtogs förändringar som gjorde att tillväxten sköt fart redan före 1991.⁶ Men kanske viktigare är det faktum att väsentliga hinder för ekonomisk utveckling kvarstår. Tydliga indikationer på detta finns i Världsbankens årliga undersökning *Doing Business* där Indien kommer på 120:e plats av 178 länder.⁷ Det kan även nämnas att Indien placerar sig på plats 115 av 157 länder i Heritage Foundations ranking av ekonomisk frihet.⁸ Sämst värdering får landet på frihet från korruption, finansiell frihet och frihet att investera.

2. Indiens väg till industrialisering

Vad är det då som har drivit Indiens tillväxt under perioderna före och efter reformerna? Bosworth och Collins (2007) presenterar en detaljerad studie av tillväxten sektorsvis i Indien och Kina. I sin uppdelning i tidsintervall följer man en snarlik uppdelning som den som diskuterats ovan.⁹ Den strukturella förändringen i Indien framgår tydligt av figur 3.

Från figurerna kan tre centrala observationer göras. Först och främst är det huvudsakligen en tillväxt i tjänstesektorn som har kompenserat för jordbrukets minskade andel av det totala förädlingsvärdet. För det andra tycks det som har drivit denna utveckling främst ha varit en ökning i faktorproduktivitet snarare än en omallokering av arbetskraft. Slutligen är det värt att notera att nästan 60 procent av sysselsättningen återfinns i jordbruket, där tillväxten i produktivitet har varit en besvikelse (Ahluwalia 2002). Här ser vi en tydlig skillnad från den industrialiseringsprocess som beskrivits av bl a Chenery (1960) där jordbruksarbetare dras till städerna lockade av den lönepremie som erbjuds i tillverkningsindustrin. En annan viktig faktor i sammanhanget är att tillväxten i tjänstesektorn som helhet inte genererat någon ökad sysselsättning (Basu och Maertens 2007).

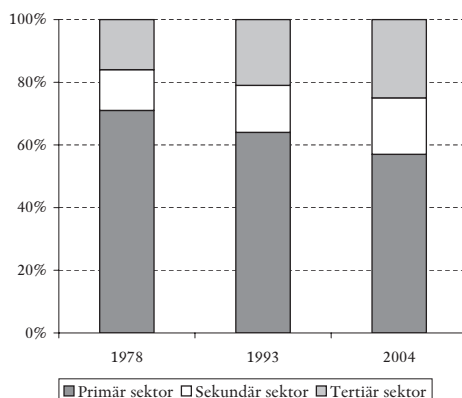
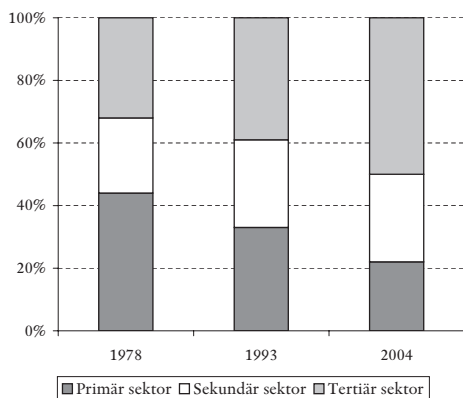
Jämfört med Kina har Indien haft en lägre tillväxt i samtliga sektorer och tidsperioder. Kina har även haft en högre investeringsgrad och en högre produktivitetstillväxt i nästan alla sektorer. Det enda undantaget är produktivitetstillväxten i tjänstesektorn under åren 1993–2004 där Indien

⁶ En annan fråga är huruvida tillväxten från 1980 fram till 1991 var långsiktigt hållbar. Basu och Maertens (2007), och andra med dem, har argumenterat för att tillväxten under dessa år drevs av en ökad skuldsättning, vilken i sin tur låg bakom de makroekonomiska kriser som gjorde 1991 års reformer politisk möjliga.

⁷ Tillgänglig på www.doingbusiness.com. Det som drar ner Indiens placering är främst möjligheten att tillse att kontrakt efterlevs, att betala skatter, procedurer kring start och nedläggning av verksamhet samt procedurer kring licensiering.

⁸ Tillgänglig på www.heritage.org/Index/.

⁹ Man väljer 1978 som det år då Indiens tillväxt tog fart och 1993 som startår för perioden efter reformerna för att undvika påverkan av krisåren kring 1990–91.

Figur 3a (vänster)
Sektorsvisa andelar
av förädlingsvärdet
1978, 1993 och 2004

Not: Primär sektor avser jordbruk, skogs- och fiskerinäring. Sekundär sektor avser tillverkningsindustri, gruv- och byggnäring, energi- och infrastruktur och tertiär sektor avser tjänstereproduktion.

Källa: Rekonstruerad efter Bosworth och Collins (2007).

Figur 3b (höger)
Sektorsvisa andelar
av sysselsättningen
1978, 1993 och 2004

överträffar Kina med god marginal (4 respektive 1 procent). En studie av IMF (2006) jämför ekonomiskt skattade med faktiska andelar av förädlingsvärde och sysselsättning sektorsvis för asiatiska länder.¹⁰ Man finner att Indien inte nämnvärt avviker i förädlingsvärde i någon sektor, men att den faktiska sysselsättningsandelen för tjänstesektorn är betydligt lägre än den skattade. Resultaten är konsistenta med tolkningen att en tillväxt i tjänstesektorns produktivitet varit en viktig motor för Indiens totala tillväxt. Att denna tillväxt dessutom genererats med en oproportionerligt liten andel av befolkningen bidrar till det säregna i Indiens utveckling.

Det råder ingen konsensus bland forskare kring hur produktiviteten i tillverkningsindustrin har utvecklats efter 1991 års reformer. Goldar (2004) dokumenterar dock, enligt vår mening, trovärdiga bevis för att produktivitetstillväxten avtagit efter reformerna. Enligt Goldar och Kumaris (2003) studie orsakades detta huvudsakligen av underutnyttjande av investeringar gjorda under 1990-talets början. Kochhar m fl (2006) gör den intressanta iakttagelsen att tillverkningsindustrin efter 1991 växt så är det främst i sektorer med en hög insats av humankapital. Sett till Indiens relativa tillgångar av arbetskraft och fysiskt och humant kapital är detta en förvånande utveckling. Det är i sektorer med en hög andel arbetskraft som Indien torde ha en komparativ fördel gentemot rikare länder.

Mycket pekar alltså på att det är en produktivitetstillväxt inom tjänstesektorn som till stor del ligger bakom Indiens accelererande tillväxt. Detta stämmer väl överens med bilden av Indien som det land dit multinationella företag outsourcar sin forskning och utveckling och det land där inhemska framgångssagor utgörs av IT-företag. Det är dock osäkert hur stor andel av

¹⁰ Förväntade värden skattas utifrån en panel av länder där vissa karakteristika (t ex BNP, geografisk yta, befolkning) hålls konstant.

Tabell 2
IT-industrins tillväxt
under 2000-talet

	2000	2003	2005	2007
Andel av BNP	1,80%	3,20%	4,10%	5,40%
Anställda (1000-tal)	284	670	1058	1630
Omsättning (miljarder USD), inhemsk marknad	4,2	6,3	10,2	15,9
Omsättning (miljarder USD), export	4	9,8	18,3	31,9

Källa: *Indian IT Industry Factsheet*, från NASSCOM (tillgänglig på www.nasscom.in).

tillväxten denna del av tjänstesektorn står för. Tabell 2 visar siffror som väl beskriver den enorma tillväxten i IT-industrin, både i absoluta tal och relativt Indiens ekonomi som helhet.

IT-industrin har uppvisat extremt hög tillväxt, i produktivitet och till skillnad från tjänstesektorn som helhet även i insats av arbetskraft. Men frågan är emellertid om det räcker för att förklara tillväxten i den aggregerade tjänstesektorn? Bosworth m fl (2007) argumenterar för att det troligen är en generell stärkning av produktiviteten i ett flertal segment av tjänstesektorn som ligger bakom tillväxten. Andra resultat indikerar dock att produktivitetstillväxten i tjänstesektorn har varit koncentrerad till segment med en hög andel humankapital (Kochhar m fl 2006).

Som framgår av tabell 2 är Indiens IT-industri huvudsakligen exportorienterad. Andelen av den totala exporten för tjänstesektorn är dock bara ca en fjärdedel. Alessandrini m fl (2007) visar att Indiens export i hög grad specialiserat sig på varor som räknas till lågteknologiska tillverkningssektorer, även om man noterar en omsvängning mot mer högteknologiska sektorer.

En bidragande faktor till produktivitetstillväxten är utländska direktinvesteringar. Mellan åren 2000 och 2007 erhöll tjänste-, data- och telekomsektorn ca 43 procent av den totala volymen direktinvesteringar (ca 47 mdr US dollar) från utlandet. Summerar man bil-, energi-, kemi- och metallsektorn framgår det att dessa tillsammans inte ens kommer upp till hälften av denna andel (18 procent).¹¹ De kausala sambanden mellan produktivitetstillväxt och investeringar går förmodligen åt båda håll, men vad som klart framgår är att högteknologi och tjänster går före tillverkningsindustri.

Den sammantagna bild av Indiens utveckling efter 1991 års reformer som framträder är den av en starkt expanderande produktivitet i tjänstesektorn, särskilt i de segment som är humankapitalintensiva. Samtidigt har tillväxten uteblivit i tillverkningsindustri med ett högt utnyttjande av arbetskraft.

¹¹ Data finns tillgängliga från Ministry of Commerce & Industry, Department of Industrial Policy & Promotion, online www.dipp.nic.in.

3. Orsaker till tjänstesektorns framgång

Det främsta skälet till Indiens framgångar inom tjänstesektorer med stor andel humankapital är med stor sannolikhet ett utbildningssystem som främjar högre utbildning. På grund av en ekonomi som länge stagnerat under dåliga institutioner fanns vid tiden för avregleringarna en uppdämd reserv av underutnyttjat humankapital i form av ingenjörer och annan högutbildad arbetskraft (Arora och Athreye 2002).

IT-sektorns framgångar brukar också tillskrivas understödjande policy direkt riktade till denna sektor såsom undantag från arbetsmarknadsregleringar och export- och importbegränsningar. Dessutom fanns en stor utländsk diaspora vilken underlättade kontakter och kunde tillföra kompetens (Kapur 2002).

Indiens underutvecklade infrastruktur kan möjligen förklara en del av tjänstesektorns framgång gentemot tillverkningsindustrin. Generellt är tjänsteproduktion i mindre behov av transporter.¹² Vad gäller IT-industrin mer specifikt så är dels nödvändig infrastruktur relativt sett billig, dels kan den klustras samman som skett exempelvis genom s k *Software Technology Parks* där flera företag drar nytta av samma kommunikationsutrustning. Slutligen, vad gäller elförsörjning har företag i denna sektor tidigt haft större möjligheter att klara sig undan frekventa avbrott genom undantag som tillåter dem installation av egna generatorer (Arora och Athreye 2002).

Indiens utbildningssektor präglas av starkt fokus på högre (tertiär) utbildning. Varför så är fallet finns det knappast någon enskild förklaring till; det koloniala arvet från Storbritannien kan möjligen vara en kandidat. Denna utbildningspolitik har försett Indien med en arbetskraft som var lämpad för att utveckla en IT-sektor. Satsningen på högre utbildning har dock skett på bekostnad av utbildningen på lägre nivåer (Rao m fl 2003). Särskilt är det utbildning på sekundär nivå som släpar efter, trots en mycket hög avkastning på utbildningen just på denna nivå (Kingdon 2007). Inom den obligatoriska lägre utbildningen har förbättringar skett i andelen barn som upptas. Däremot kan kvaliteten i denna (och i övriga utbildningssteg) starkt ifrågasättas. Så fann t ex Kremer m fl (2005) i en stor fältstudie där skolor kontrollerades genom slumpvisa besök att endast 45 procent av lärarna ägnade sig åt undervisning. En fjärdedel av de lärare som borde ha varit där var helt frånvarande.

Infrastruktur är ett tema som ständig återkommit i diskussioner kring Indiens utveckling. Särskilt akut är behovet av förbättrade vägar och försörjning av elektricitet.¹³ Siffror från Världsbanken visar att en produktionsanläggning 2006 i genomsnitt drabbades av avbrott i elförsörjningen 67 dagar per år; de totala transmissionsförlusterna i elnätet uppgick två år tidigare till 26 procent.

¹² Se Tonkin (2006) för en aktuell beskrivning av Indiens infrastruktur.

¹³ Behovet av omfattande investeringar i vägnätet har bl a kartlagts av Världsbanken (2002).

4. Trampar elefanten på sin snabel?

Indiens utveckling under åren efter 1991 års reformer bör ses mot bakgrund av tidigare förhållanden; där finns ett stort inslag av spårbundenhet (*path dependence*). Datt och Ravallion (2002) konstaterar att skillnaden mellan fattiga och rika delstater ökat efter reformerna. Andra studier finner liknande resultat gällande infrastruktur (Ghosh och De 2005). Avregleringarna 1991 hade även störst positiv effekt i delstater som sedan tidigare hade en liberal lagstiftning kring anställningsskydd (Aghion m fl 2005). Regioner och delstater med goda förutsättningar tycks kort sagt vara de som har gynnats mest av avregleringarna (Kochhar m fl 2006).

Samma tendens till spårbundenhet kan sägas gälla för sektorer. Den humankapitalintensiva tjänstesektorn som kommit att leda Indiens utveckling hade goda förutsättningar redan innan reformerna. Främst gällde detta en stor reserv av högutbildad arbetskraft och goda internationella förbindelser genom en stor diaspora. Tjänstesektorn var även väl ämnad att hantera brister och hinder i infrastruktur. Slutligen var många av reformerna särskilt gynnsamma för IT-sektorn. Man bör inte heller underskatta statusvärdet för politiker på såväl lokal som federal nivå av att uppvisa en modern tillväxtsektor och således möjligheten att en tävling mellan delstater resulterat i försök att övertrumfa varandra med att erbjuda goda villkor.

Som vi sett har däremot inte mycket hänt med den sektor där Indien rimligen har en potentiellt stor komparativ fördel, nämligen i arbetsintensiv tillverkningsindustri. Kvaliteten och omfattningen av primär och sekundär utbildning som skulle kunna öka arbetarnas produktivitet i sådan tillverkningsindustri är fortsatt låg. Höga transportkostnader och kostnader förknippade med elförsörjning bidrar till att sänka sektorns effektivitet och konkurrenskraft. Till detta ska läggas de omfattande regleringar som kvarstår, samt att många sektorer fortfarande omfattas av undantagsregler som omöjliggör expansion i små företag.

Vi vill här återanknyta till figur 2, där en vikande trend i tillväxten av industriell produktion kan ses. Kan framgångarna inom IT-sektorn ha bidragit till denna tendens? Vi menar att det finns goda skäl att tro att en alltför stor tillit till den högteknologiska tjänstesektorns potential kan vara en hämsko för en bredare tillverkningsindustri.¹⁴ Ekonomiskt har framgångarna inneburit kraftigt ökade lönekostnader för högutbildad personal som även behövs inom tillverkningsbranscher (Kochhar m fl 2006). Politiskt har framgångarna i IT-sektorn motverkat incitamenten att förbättra grundläggande infrastrukturella och institutionella förutsättningar för tillverkningssektorn.¹⁵ Till detta ska läggas vidgade regionala klyftor och därmed en mer komplicerad politisk situation med stor risk att krafter som

¹⁴ Detta argument har vi analyserat i en tidigare uppsats (Douhan och Nordberg 2007) och det har även förts fram av andra forskare (Bosworth m fl 2007). En delvis motsatt uppfattning presenteras av Dasgupta och Singh (2005).

¹⁵ Somliga debattörer hävdar t o m att IT-sektorn och de där högavlönade jobben är en förlängning av ett historiskt undertryckande av låga kaster och andra svaga grupper (Upadhyaya 2007).

motsätter sig vidare reformer växer sig starka. Subramanian (2007) pekar på två ytterligare faktorer som är viktiga i sammanhanget. Dels har många välbärgade, i uppgivenheten över offentliga institutioners prestation, valt att investera i privata alternativ, dels har ökade löner i den privata sektorn lett till ett utflöde av kompetens från den offentliga sektorn.

Det finns därför en risk att fokuseringen på den högteknologiska tjänstesektorn cementerar illa fungerande institutioner och infrastruktur. Vad gäller effekter på den övriga ekonomin så har visserligen denna sektor efterfrågelänkar till andra delar av ekonomin men de är relativt sett mindre än för andra sektorer (Hansda 2002). En hög exportandel indikerar även att positiva effekter i termer av ökad effektivitet inom andra inhemska sektorer kan vara begränsade. Vad vi vill ifrågasätta är huruvida en högteknologisk tjänstesektor kan *dra* Indiens utveckling. Att den kan *leda* utvecklingen har senare års erfarenheter redan visat.

5. Avslutande diskussion

Syftet med den här artikeln har varit att peka på det säregna i Indiens utvecklingsprocess. Därigenom har vi velat nyansera det likställande mellan Indien och Kina som ofta alltför lätt sker, samt påpeka att tolkningen att Indien följer, men släpar efter, Kina lider av uppenbara brister. Vi har även velat peka på ett stort inslag av spårbundenhet och att den eftersläpning som sker i tillväxtnivå och tillväxttakt i förhållande till Kina mycket väl kan bli bestående om inte den ekonomiska politiken läggs om. Att Indien med sin enorma befolkning inte har *potential* att utveckla en konkurrenskraftig och arbetsskapande tillverkningsindustri verkar i våra ögon helt orimligt.

Genom att vi har koncentrerat oss på den humankapitalintensiva tjänstesektorns roll, och problematiserat denna, har vi även förbigått många viktiga frågor. Det finns en rad andra omständigheter som gör det tveksamt om frågan ”Har Indien lyckats?” kan besvaras jakande. Till de saker vi endast flyktigt berört hör en svag produktivitetstillväxt i jordbruket, omfattande korruption och ett illa fungerande rättsväsende som medför stor osäkerhet om kontrakt kommer att efterlevas. De saker vi inte berört innefattar makroekonomiska problem såsom dåligt skötta offentliga finanser och problem i maktfördelning mellan delstats- och federal nivå.

Situationen kan tyckas hopplös mot bakgrund av en sådan diger uppräknings av problem och svårigheter. Vi vill därför avsluta med att ändå understryka att det faktum att Indien visat att landet klarar att konkurrera på världsmarknaden i en bransch med en hög grad av värdeförädling inte bör underskattas. Rent faktiskt har det bidragit till att Indien har börjat få en medelklass, vilket stimulerat den inhemska konsumtionen. Än viktigare är kanske att framgångarna för nationella företag som Infosys och Wipro stärker det egna självförtroendet. Inte minst är sådana framgångssagor viktiga inspirationskällor för nya generationer av entreprenörer, oavsett var i ekonomin dessa för närvarande befinner sig.

- Aghion, P, R Burgess, S Redding och F Zilibotti (2005), "The Unequal Effects of Liberalization: Evidence from Dismantling the License Raj in India", NBER Working Paper 12031.
- Ahluwalia, M S (2002), "Economic Reforms in India Since 1991: Has Gradualism Worked?", *Journal of Economic Perspectives*, vol 16, s 67-88.
- Alessandrini, M, B Fattouh och P Scaramozzino (2007), "The Changing Pattern of Foreign Trade Specialization in Indian Manufacturing", *Oxford Review of Economic Policy*, vol 23, s 270-291.
- Arora, A och S Athreye (2002), "The Software Industry and India's Economic Development", *Information Economics and Policy*, vol 14, s 253-273.
- Basu, K och A Maertens (2007), "The Patterns and Causes of Economic Growth in India", *Oxford Review of Economic Policy*, vol 23, s 143-167.
- Bhardwaj, A (2002), "Reforms and Small Scale Industries in India", *Global Business Review*, vol 3, s 341-349.
- Bosworth, B och S M Collins (2007), "Accounting for Growth: Comparing India and China", NBER Working Paper 12943.
- Bosworth, B, S M Collins och A Virmani (2007), "Sources of Growth in the Indian Economy", NBER Working Paper 12901.
- Braconier, H och J Torstensson (1990), "Kan Indien Lyckas?", *Ekonomisk Debatt*, årg 18, nr 7, s 633-641.
- Chenery, H B (1960), "Patterns of Industrial Growth", *American Economic Review*, vol 50, s 624-654.
- Das, G (2001), *India Unbound*, A. A. Knopf, New York.
- Dasgupta, S och A Singh (2005), "Will Services be the New Engine of Indian Economic Growth?", *Development and Change*, vol 36, s 1035-1057.
- Datt, G och M Ravallion (2002), "Is India's Economic Growth Leaving the Poor Behind?", *Journal of Economic Perspectives*, vol 16, s 89-108.
- Douhan, R och A Nordberg (2007), "Is the Elephant Stepping on its Trunk?", Working Paper 2007:16, Uppsala universitet.
- Ghosh, B och P De (2005), "Investigating the Linkage Between Infrastructure and Regional Development in India: Era of Planning to Globalisation", *Journal of Asian Economics*, vol 15, s 1023-1050.
- Goldar, B (2004), "Productivity Trends in Indian Manufacturing in the Pre- and Post-Reform Periods", ICRIR Working Paper 137, New Dehli.
- Goldar, B och A Kumari (2003), "Import Liberalization and Productivity Growth in Indian Manufacturing Industries in the 1990s", *Developing Economies*, vol 41, s 436-460.
- Hansda, S K (2002), "Sustainability of Services-led Growth: An Input Output Analysis of the Indian Economy", Reserve Bank of India Papers, Calcutta.
- IMF (2006), "Asia Rising: Patterns of Economic Development and Growth", *World Economic Outlook* (september), kapitel 3, s 1-30.
- Kapur, D (2002), "The Causes and Consequences of India's IT Boom", *India Review*, vol 1, s 91-110.
- Katrak, H (1999), "Small-Scale Enterprise Policy in Developing Countries: An Analysis of India's Reservation Policy", *Journal of International Development*, vol 11, s 701-715.
- Kingdon, G G (2007), "The Progress of School Education in India", *Oxford Review of Economic Policy*, vol 23, s 168-195.
- Kochhar, K, U Kumar, R Raghuram, A Subramanian och T Ioannis (2006), "India's Pattern of Development: What Happened, What Follows?", *Journal of Monetary Economics*, vol 53, s 981-1019.
- Kremer, M, N Chaudhury, K Muralidharan, J Hammer och F Hasley Rogers (2005), "Teacher Absence in India: A Snapshot", *Journal of the European Economic Association*, vol 3, s 658-667.
- Rao, N, K-M Cheng och K Narain (2003), "Primary Schooling in China and India: Understanding How Socio-Contextual Factors Moderate the Role of the State", *International Review of Education*, vol 49, s 153-176.
- Rodrik, D och A Subramanian (2004), "From Hindu Growth to Productivity Surge: The Mystery of the Indian Growth Transition", NBER Working Paper 10376.
- Subramanian, A (2007), "The Evolution of Institutions in India and Its Relationship with Economic Growth", *Oxford Review of Economic Policy*, vol 23, s 196-220.
- Tonkin, S, W Arnold och A Reyes (2006), "India Economic Summit Report", World Economic Forum, Genève.
- Topalova, P (2004), "Trade Liberalization and Firm Productivity: The Case of India", IMF Working Paper 04/28, Washington.
- Upadhyay, C (2007), "Employment, Exclusion and 'Merit' in the Indian IT Industry", *Economic and Political Weekly*, 19 maj 2007.
- Världsbanken (2002), *India's Transport Sector: The Challenges Ahead*, vol 2, Washington.